

Teorie komunikace a základy translatologie

Jan Fikejs

podzim 2019/2020

Podmínky ukončení předmětu

- Ukončení "zkouška"
- Závěrečný test (60%)

- Konzultační hodiny - po domluvě (Středisko Teiresiás, Komenského náměstí)

Náplň předmětu

- Úvod do mezilidské komunikace.
 - Komunikační model.
 - Příčiny selhání komunikace.
 - Komunikační situace a jejich specifika.
 - Komunikace přes zprostředkovatele.
- Vývoj tlumočení a překladu.
 - Osobnost tlumočnicka, etika profese.
 - Legislativa ovlivňující tlumočnickou profesi.
 - Informační zdroje a lexikografie.
 - Legislativa ovlivňující tlumočnickou profesi.

1. Úvod do problematiky

- Smysl lidské komunikace
- Proces komunikace
- Komunikační situace

1.1 Smysl lidské komunikace

- Co je "komunikace"?
- 75% života strávíme komunikací
- Má vliv na psychickou rovnováhu
- Přispívá k uspokojení sociálních (a pracovních) potřeb
- Je ovlivněna kulturními vzorci

1.2 Proces komunikace

- Motiv
- Cíl
- Komunikační efekt
- Myšlenkový obsah
- Komunikační záměr (ilokuce) > významy slov
- Výběr jazykových prostředků
- Řečový akt

1.3 Proces komunikace (J.R. Searle)

1. Lokuční akt (samotná výpověď)
2. Propoziční akt (obsah)
3. Ilokuční akt (vklad)
4. Perlokuční akt (účinek)

Typy ilokuce

- Reprezentativní (objektivní popis)
- Direktivní (výzva)
- Komisivní (závazek)
- Expresivní (postoj)
- Deklarativní (změna stavu)

1.4 Komunikační situace

= prostředí, které nás obklopuje a motivuje k řečové činnosti a další okolnosti, za kterých řečovou činnost vykonáváme

Role:

- Motivační
- Determinační
- Aktualizační

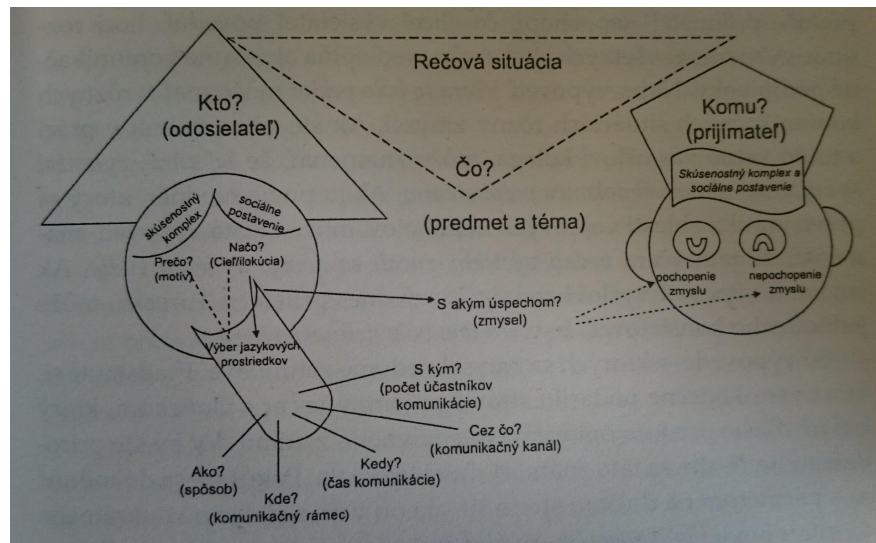

Řečová rovina

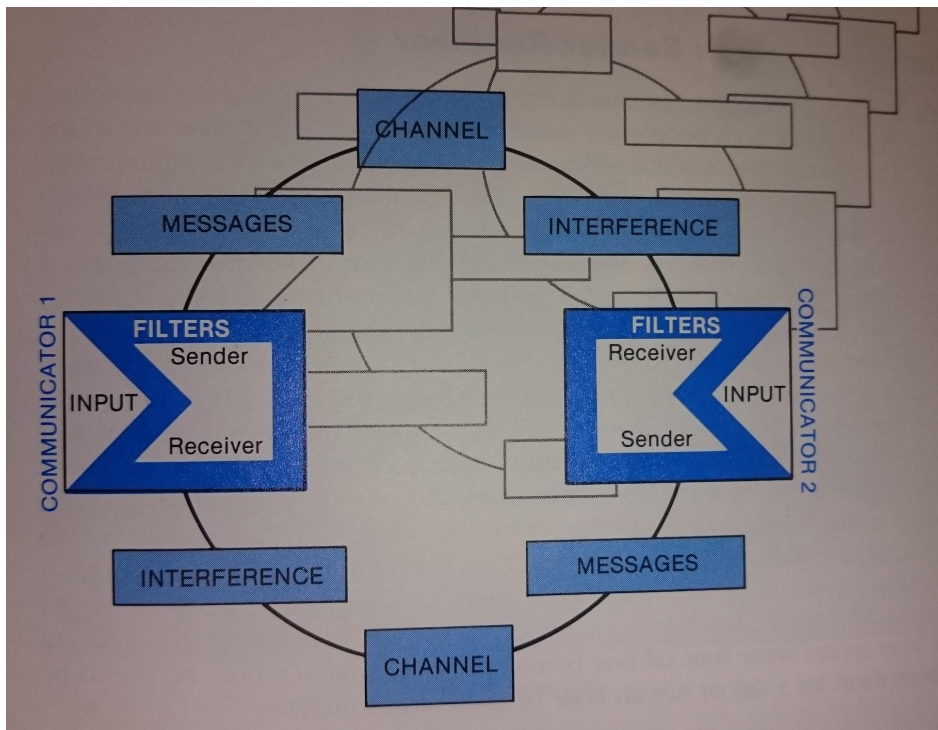
- Komunikanti
- Komunikační rámec
- Sociální vztahy (mezi účastníky komunikace)
- Počet účastníků komunikace
- Způsob komunikace
- Čas a místo
- Komunikační směr
- Komunikační kanál

Tématická rovina

- Propoziční obsah > významy slov
- Významy slov > významy vět
- Význam vět ≠ propoziční obsah
- Smysl + řečová rovina > "pravý smysl"

2. Komunikační model

2.1 Sdělení (výpověď)

Roviny:

- Verbální
- Neverbální
- Záměrné
- Nezáměrné

2.1.1 Verbální jazykové prostředky

- Jazyk normativní jev
- Řeč je realizací jazyka
- Konvence usměrňují řeč
- Normy i konvence jsou důležité pro obě strany komunikace
- Vytvářejí se v konkrétním jazykově-kulturním společenství
- Nejsou univerzální

Diskurz

- Koherence
- Koheze
- Informativnost
- Intencionalita
- Situativnost
- Akceptabilita
- Intertextualita

Maxima

- Kvality
- Kvantity
- Relevance
- Vhodného způsobu

2.1.2 Neverbální jazykové prostředky

- Starší než verbální
- V minulosti pravděpodobně rozvinutější
- Dle výzkumů se 7% obsahu přenáší verbálně, 38% neverbálně, 55% gesty a činy

Funkce:

- Doplňují , upřesňují a modifikují verbální výpověď
- Mohou signalizovat pravdivost / nepravdivost výpovědi
- Slouží k vyjádření emocí a mezilidských postojů
- Dodávají slovům váhu při obřadech a rituálech

- Výška, síla a zabarvení hlasu
 - *vrozené, mohou se měnit*
- Tempo
 - *závisí na temperamentu, duševním stavu*
- Frázování
 - *pauzy*
- Intonace
- Řeč těla, mimika
 - (Gestika, haptika, proxemika ...)

2.2 Komunikační kanály

- Přímá komunikace
- Nepřímá komunikace

Během komunikace (přímé) využíváme většinou 3 smysly (zrak, sluch, hmat)

Typy komunikačných situací

- Individuálna komunikace
- Skupinová komunikace
- Veřejná komunikace
- Masová komunikace
- Mezikulturní komunikace

2.3 Překážky

vše, co narušuje komunikaci

- Technické
 - (technické vizuální, zvukové překážky a ruchy)
- Sémantické
 - (přisouzení odlišného významu témuž výrazu)

2.4 Příjemce

Během příjmu sdělení, se aktivují následující činnosti

- Pozornost
 - Poslech
 - Porozumění
 - Zapamatování
- *Fyziologické a psychologické faktory typicky u různých lidí liší, proto porozumění může být různé*

Příjemce > Odesílatel

- Příjemce reaguje > odesílatel
- Tím poskytuje zpětnou vazbu
- Tím se odesílatel zároveň učí
- Může dále reagovat

2.5 Percepční procesy

- Informace se v mozku ukládají jako komplexní obrazy (prototypy, scénáře)
- Skládají se z pevného jádra a difuzních okrajů
- Prototypy jsou kulturně vázané (zejména okraje)

Výhody

- Odpadá potřeba se vždy znovu seznamovat s charakteristikami objektů
- Rychlejší zpracování většího množství informací

Nevýhody

- Pokud je schéma zkreslené, zkreslené bude i vnímání informací o daném objektu

2.5.1 Scénáře a rámce

Ch. J. Filmore

Součástí scénářů (obrazů) jsou naše vědomosti získané na základě zkušenostního komplexu.

Díky scénářům může člověk předvídat nebo doplnit informace na základě všeobecných znalostí.

Vědomosti

- Deklarativní
- Procedurální

Vědomosti

Deklarativní

- Faktografické znalosti (kdo, co jak)

(např. Co je "oslava narozenin")

Procedurální

- Znalosti o postupech

*(např. Co všechno obnáší oslava narozenin.
Co se sluší a patří)*

Rámce

- Jazykové vyjádření scénářů
- Rámec = metaforické vyjádření slova

Po vyslovení slova, kterým zhmotňuje vnější realitu, vytvoří se za ním určitý scénář.

O tom, jaký scénář se za slovem aktivuje, rozhoduje zkušenostní komplex příjemce. Náповědou k tomu je kontext nebo celá komunikační situace (makrokontext)

3 Komunikační situace

3 Komunikační situace a jejich specifika

Individuální komunikace

Skupinová komunikace

Veřejná komunikace

Masová komunikace

Mezikulturní komunikace

3.1 Individuální komunikace

Komunikaci ovlivňuje řada faktorů

- Normy
- Společenské role
- Otevřenost / uzavřenost
- Intimita
- Společenskost (vztahy s ostatními)
- Dominance, status a moc

Normy

- očekávání o chování druhých lidí
 - ovlivňují téměř všechny oblasti lidského chování
 - ovlivňují samozřejmě i komunikaci
- Různá míra platnosti
 - užší okruh lidí (rodina)
 - národní
 - celospolečenské
 - nemusí být univerzální
 - kulturně vázané

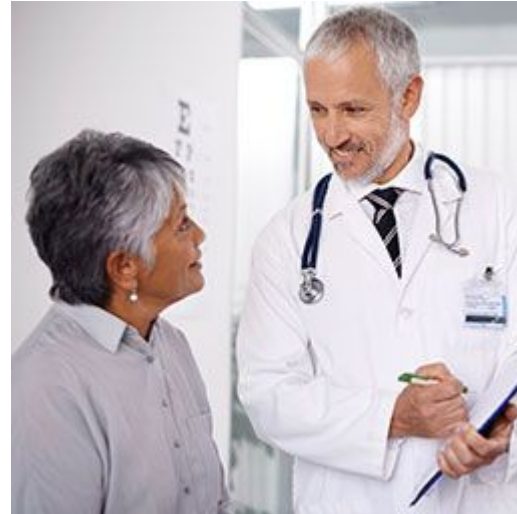

-
- Příjmení manželky po sňatku?
 - Přivedeme do manželství děti?
 - Příjmení děti?
 - Křest?
 - Výchova?
 - Bude manželka pracovat?
 - Vztahy k (novým) příbuzným?
 - Rozdělení příjmů a domácích prací?
 - Řízení rodinných financí?
 - ...

Společenské role

Ovlivňují způsob komunikace a porozumění

- Očekávané vs. vykonávané role
- Vnitřní konflikt rolí
- Vnější konflikt rolí

Otevřenost

- Informace osobní povahy
- Důvěra a reciprocita
- Ano či ne?

Intimita

- Její míra určuje míru vztahu mezi lidmi
- Intimní vztahy nemusí být nutně sexuální

Společenská (vztahy s ostatními)

- Společenská x sociálnosť
- Manželství (nejtěsnější vztah?)

Dominance, status a moc

- Podřízenost vs. dominance

	Vysoká dominance	Nízká dominance
Vysoká společenskost	Radí, koordinuje, řídí, iniciuje	Souhlasí, pomáhá, spolupracuje
Nízká společenskost	Analyzuje, kritizuje, soudí, odporuje	Uznává, vyhýbá se, vzdává se

- Společenský status (postavení)
 - Status vždy ovlivňuje komunikaci
 - Člověk s vyšším statusem má tendenci ovlivňovat způsob a obsah konverzace

- Moc x dominance

4.2 Skupinová komunikace

- Každý jsme součástí několika skupin
- Rodina
- Zájmové skupiny
- Zaměstnání
- Terapeutické skupiny?
- ...

Rodina

Stádia vývoje komunikace v rodině

- Rodina s předškolními dětmi
- Rodina se školáky
- Rodina s dospívajícími dětmi

Rodina s malými dětmi

Rodina s dětmi ve školním věku

Rodina s dospívajícími dětmi

Opakování

4.3 *Veřejná komunikace*

- Sdělení relevantní pro celou skupinu
- Přísnější požadavky na jazyk
- Omezenější zpětná vazba
- Různorodé publikum
- Větší publikum, větší riziko špatného pochopení zpětné vazby
- Náročnější příprava

cíle

- Informovat
- Pobavit
- Přesvědčit

4.5 Masová komunikace

- Řízená komunikace
- Specifický "posluchač"
- Silně omezená zpětná vazba (opoždění)
- Specifický typ veřejné komunikace

4.6 Mezikulturní komunikace

- Komunikace mezi (dvěma) příslušníky odlišných kultur
- Jazykové odlišnosti
- Neverbální komunikace
- Normy a role
- Přesvědčení a hodnoty

Bariéry v mezikulturní komunikaci

- Etnocentrismus
- Davový efekt
- Stereotypy
- Sociální a politický faktor
- Kulturní faktor

4 Příčiny selhání komunikace

- Selhání komunikačního kanálu
- Odlišný scénář
- Nedostatečný kontext
- Chybí scénář (= odlišný scénář?)

4.1 Selhání komunikačního kanálu

Vnější příčiny

- Vnější překážky (překlepy, šumy)

Zítřa přijde Lebka x Zítřa přijde Lenka

- Fyziologické příčiny (nedoslýchavost)

A: Promiňte to je omyl.

B: Jaký Emil?

4.2 Odlišný scénář

- Mluvčí i posluchač aplikují odlišný scénář
- Interpretují proto věty odlišně

*Př. **A:** Tento slovník je opravdový dar. Berete? **B:** Jistě, z celého srdce Vám děkuji.*

***Poirot:** Co ste dnes dělal? **Komisař:** Vyžehlil jsem si košili a zatkl Arthura Stanleyho. **Poirot:** A nepopálil jste se, mon ami? **Komisař:** Ne, jsem vdovec. Žehlím si roky sám.*

4.3 *Nedostatečný kontext*

- Typicky se váže na mnohovýznamová slova a homonyma
- Bez kontextu nelze správně určit význam takových slov

A: Jak se vám líbily dámské toalety? B: Jsou sice z mramoru, ale už jsem viděla čistější.

4.4 Chybějící scénář

Příjemce nemůže přiřadit odpovídající scénář

- Chybějící všeobecné povědomí
- Rozdíly v individuálním jazyce uživatelů (idiolet)
- Rozdíly v jazyce sociálních skupin
- Rozdíly v sociokulturních znalostech
- Rozdíly v užívání spisovného a dialektu

- ★ *Jsi veselý jako hypochondr v márnici*
- ★ *To bylo pořádné faux paux.*
- ★

5 Komunikace přes zprostředkovatele

Komunikační specifika

- třetí člen komunikace
- Dva jazyky, dva kulturní vzorce
- Zdvojení složek komunikační situace

Psychologická specifika

- Sekundárnost komunikační motivace
- Zdvojení způsobu formování a formulování myšlenek
- Komplexnost translační činnosti

5.1 Vliv na řečníka

- Větší nároky na přípravu (projevu)
 - Volba vyjadřovacích prostředků
 - Např. idiolekt může komplikovat tlumočení
 - Větší nároky na projev a správnou artikulaci
 - Rodného, cizího jazyka
 - Větší nervozita
- Spontánní vs. čtený projev
 - Intonace
 - Pauzy
 - Výplňková slova
 - Hezitační pauzy

5.2 Mezičlánek komunikace - tlumočník

- Dokonalá znalost pracovních jazyků je jen základem
- Dobře tlumočit znamená dobře rozumět
 - Formálně i obsahově
- Umět si pamatovat i zapomínat
- Rozeznat relevantní a redundantní informace
- Tlumočník není stroj
- Projevuje se únava
- Měl by dobře vidět a slyšet
- Měl by znát komunikační záměr a smysl

5.2.1 Tlumočník laik

- "První pomoc"
- Zpravidla základní informace o obsahu sdělení
- Nepřenesení kulturního pozadí, podtext

5.2.3 Rádobyodborníci

- Lidé s průměrnými jazykovými znalosti a nadprůměrným sebevědomým
- Nepřesnost překladu
- Vyšší riziko nedorozumění

5.2.4 Odborníci

- Odborníci z příbuzných oborů (jazykovědci, učitelé)
- Neuvědomují si rozdíly mezi jednojazykovou a mezijazykovou komunikací
- Nerozlišuje mezi porozuměním, transferem a verbalizací
- Neznalost odborných vědomostí a znalostí

5.2.5 Odborníci ze vzdálených oborů

- Neznalost translatologie
- Detailní znalost svého vědního oboru

Ideální je spolupráce tlumočnicka a odborníka

5.3 Posluchač

- Přímý
- Nepřímý (přijímá sdělení přes tlumočnicka)

Pro "nepřímého" příjemce sdělení (posluchače) je obtížnější podávat zpětnou vazbu než pro přímého, protože je oddělený od řečníka tlumočnickem a tlumočnickým zpožděním